

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ВІД НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА

Abstract. *Problems of the security against information-psychological influence of the enemy, abstract: some normative-legal bases, summary and problems of security of the Armed Forces and the population of Ukraine against information-psychological influence of the enemy. On the base of the analysis the authors opinions on the structure of the system of information security and mechanisms of realization such security are detailed.*

Key words: *information-psychological influence security, operation, audio cinemavideotranslation.*

Анотація. *У статті аналізуються деякі нормативно-правові засади, зміст та проблеми захисту Збройних сил і населення України від негативного інформаційно-психологічного впливу противника. На основі проведеного аналізу обґрунтовуються погляди авторів на структуру системи інформаційної безпеки та уточнюються механізми реалізації такого захисту.*

Ключові слова: *інформаційно-психологічний вплив, захист, операція, аудіокиновідеотрансляція.*

Аннотация. *В статье анализируются некоторые нормативно-правовые основы, содержание и проблемы защиты Вооруженных сил и населения Украины от негативного информационно-психологического воздействия противника. На основе проведенного анализа обосновываются взгляды авторов на структуру системы информационной безопасности и уточняются механизмы реализации такой защиты.*

Ключевые слова: *информационно-психологическое воздействие, защита, операция, аудиоквино-видеотрансляция.*

1. Вступ

В останні роки у відкритих публікаціях передових країн світу все частіше обговорюються питання інформаційної безпеки та ролі інформаційно-психологічного впливу. Ці питання з часом стають все більш актуальними. У сучасних умовах суттєво зросли можливості впливу на стан національної безпеки країни несилдовими методами, що обумовлено високим рівнем розвитку новітніх інформаційних технологій.

Особливої досконалості набули технології інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість людей, для реалізації яких використовуються [1]:

- засоби масової інформації та спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості;
- глобальні комп'ютерні мережі і програмні засоби розповсюдження в них пропагандистських інформаційних матеріалів;
- засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі чого людина приймає рішення;
- засоби створення віртуальної реальності;
- чутки;
- засоби підпорогового психосемантичного впливу;
- засоби генерування акустичних і електромагнітних полів та ін.

Засоби масової інформації є найбільш ефективними засобами для здійснення інформаційно-психологічного впливу на великі групи людей і тому їх слід вважати складовою частиною стратегічних сил інформаційної війни [2].

Загальносвітовий досвід розвитку засобів і методів ведення війни свідчить про те, що наслідки проведеної інформаційно-психологічної операції можуть бути настільки ефективними, що необхідність проведення руйнівних і екологічно небезпечних бойових дій у багатьох випадках стає

недоцільною.

Проектом Концепції національної інформаційної політики України передбачається створення умов для побудови в Україні розвинутого інформаційного суспільства, забезпечення пріоритетного розвитку інформаційних ресурсів та інфраструктури впровадження новітніх інформаційних технологій, захист національних моральних і культурних цінностей.

Метою дослідження є уточнення механізмів реалізації інтересів національної безпеки і територіальної цілісності в інформаційній сфері, особливо з питань організації та захисту особового складу військ (сил) і населення, від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Предметом та об'єктом дослідження є організація захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника; участь Збройних сил України в інформаційно-психологічній протидії; нормативно-правові основи та зміст захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу, проблемні питання його організації та шляхи їх вирішення.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Нормативно-правові основи щодо організації захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу викладені в Конституції України та Законах України „Про основи національної безпеки України”, „Про інформацію”, „Про об'єднання громадян”, „Про політичні партії”, „Про правовий режим надзвичайного стану”, „Про правовий режим воєнного стану”. В цих документах наведені положення, які визначають заходи стосовно захисту національного інформаційного простору та обмежень у розповсюдженні певної інформації в особливий період.

Зокрема, Законом України „Про правовий режим воєнного стану” [3] передбачено ряд таких обмежень, а саме:

- заборона діяльності політичних партій та громадських організацій, якщо така їх діяльність загрожує суверенітету, національній безпеці України, її державній незалежності і територіальній цілісності;
- здійснення контролю за роботою підприємств зв'язку, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій;
- використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення;
- регулювання роботи цивільних телерадіоцентрів;
- заборона роботи аматорських приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передача інформації через комп'ютерні мережі;
- вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності та в окремих громадян радіопередавального обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів тощо.

Воєнна доктрина України [4] серед основних завдань Збройних сил України визначає необхідність здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки. У Доктрині інформаційної безпеки України [5] вказується, що в інформаційній сфері України визначаються такі життєво важливі інтереси:

- а) окремої особи:

- забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації;

- недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних;

- захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу;

б) суспільства:

- збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей українського народу;

- забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди;

- формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства;

в) держави:

- недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур;

- ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері;

- побудова та розвиток інформаційного суспільства;

- забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України;

- формування позитивного іміджу України;

- інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Разом з тим в [5] серед реальних та потенційних загроз інформаційній безпеці України визначено:

у зовнішньополітичній сфері – зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернету;

у сфері державної безпеки – негативні інформаційні впливи, спрямовані на підрив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості кордонів України;

у воєнній сфері – інформаційно-психологічний вплив на населення України, у тому числі на особовий склад військових формувань, з метою послаблення їх готовності до оборони держави та погіршення іміджу військової служби;

у внутрішньополітичній сфері – негативні інформаційні впливи, в тому числі із застосуванням спеціальних засобів впливу, на індивідуальну та суспільну свідомість людей.

Серед заходів, які має вжити держава з метою забезпечення інформаційної безпеки України, в [5] визначені:

у зовнішньополітичній сфері – виявлення зовнішніх загроз національному інформаційному суверенітету та їх нейтралізація;

у воєнній сфері – удосконалення форм і способів протидії інформаційно-психологічним операціям, спрямованим на послаблення обороноздатності держави.

В основу забезпечення інформаційної безпеки України повинні бути покладені такі принципи:

- свобода збирання, зберігання, використання та поширення інформації;

- достовірність, повнота та неупередженість інформації;

- обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону;
- гармонізація особистих, суспільних і державних інтересів;
- запобігання правопорушенням в інформаційній сфері;
- економічна доцільність;
- гармонізація українського законодавства в інформаційній сфері з міжнародним;
- пріоритетність національної інформаційної продукції.

Згідно з [5], для цього необхідна державна підтримка вітчизняного виробника інформаційної продукції та телекомунікаційного обладнання, національних операторів телекомунікацій, зокрема, шляхом створення нормативно-правових, фінансових, фіскальних та інших передумов для підвищення їх конкурентоспроможності на світовому та національному ринках інформаційних та телекомунікаційних послуг.

Однією із складових морально-психологічного забезпечення (МПЗ) є захист від негативного інформаційно-психологічного впливу противника [9].

Питанням вирішення проблеми, що розглядається, було присвячене спеціальне засідання Ради Національної Безпеки і Оборони /РНБО/ України від 21.03.2008 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України». На засіданні РНБО 21.03.2008 р. Президент України відмітив, що головною загрозою національній безпеці України є експансія іноземних держав.

Розглянувши комплекс питань щодо реалізації державної політики та забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, констатуючи наявність гострих проблем, явищ та чинників, що створюють небезпеку національним інтересам України в цій сфері та негативно впливають на суспільний розвиток держави і реалізацію її євроінтеграційних прагнень, РНБО України прийняла цілий ряд важливих нормативно-правових рішень у цій галузі.

Таким чином, нормативно-правові питання щодо захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності в інформаційній сфері в цілому врегульовані, але механізм їх реалізації, особливо з питань організації та здійснення захисту особового складу військ (сил) та населення від негативного інформаційно-психологічного впливу противника у Збройних силах України потребує уточнень.

3. Деякі методи і механізми вирішення проблеми

Вирішення проблеми може бути організовано в рамках єдиної системи морально-психологічного забезпечення воєнної організації держави, створення з цією метою у Національному університеті оборони України відповідних організаційно-штатних структур підготовки фахівців за цим напрямком для всіх силових структур.

Для вірного і глибокого розуміння вимог, зазначених у п. 4 керівних документів, необхідно засвоїти зміст та організацію захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника. Це друга група питань, які необхідно розглянути.

Загальна структура системи інформаційної боротьби показана на рис. 1.

Глобальні інформаційні тенденції у світовій і військовій політиці, процеси інформатизації суспільства і Збройних сил України, розробка в ряді держав стратегій і технологій ведення

інформаційних і психологічних воєн обумовлюють появу такої складової МПЗ бойових дій, як захист військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу противника, що одночасно і є складовою частиною загальної системи інформаційного протиборства.

Рис. 1. Структурна схема інформаційної боротьби

Захист військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу противника – це комплекс погоджених за цілями, місцем та часом заходів, що проводяться у мирний і воєнний часи органами державного та військового управління усіх рівнів, командуючими (командирами) штабами, органами виховної та соціально-психологічної роботи з метою запобігання, зриву, нейтралізації і усунення наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу противника на особовий склад військ і населення країни.

Метою захисту є зниження небезпеки негативного інформаційно-психологічного впливу на органи військового управління, особовий склад військ (сил) та населення; забезпечення ефективного управління військами (силами); зміцнення морально-психологічного стану особового складу військ (сил).

Основними складовими завданнями захисту військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу супротивника є:

- роз'яснення особовому складу військ рішень військово-політичного керівництва країни та задач, що стоять перед військами (силами);
- аналіз і прогнозування інформаційної обстановки в районі операцій (бойових дій), рівня її впливу на війська (сили) та населення;
- збір і узагальнення інформації про вірогідні джерела та об'єкти негативного інформаційно-психологічного впливу противника;
- нейтралізація інформаційно-психологічного впливу противника з метою недопущення деморалізації, дезінформації військ (сил) та зниження їх морально-психологічного стану;
- проведення інформаційно-психологічних заходів (акцій), спрямованих на свої війська і населення в районі бойових дій;
- організація запобіжних (профілактичних) заходів щодо поширення неправдивих чуток серед особового складу, упередження неправдивих слухів, тривожних висловлювань і протиправних дій, спрямованих на зниження морально-психологічного стану військ (сил), та ін.

Орієнтовний перелік заходів щодо захисту військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу противника наведено на рис. 2.

Аналіз та прогнозування інформаційно-психологічного впливу спрямовані на вивчення:

- особливостей і тенденцій розвитку інформаційної та морально-психологічної обстановки на арені воєнних дій;
- наявних сил, засобів, способів і прийомів, можливих рубежів і районів, особливостей змісту проведення противником інформаційно-психологічних операцій;
- активності і спрямованості ворожих інформаційних потоків та комунікацій, можливих об'єктів і каналів потенційного негативного інформаційно-психологічного впливу на війська (сили);
- можливого рівня деморалізації і психогенних втрат особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника та оцінка ступеня уразливості своїх військ (сил);
- слабких місць противника у проведенні інформаційно-психологічних дій.

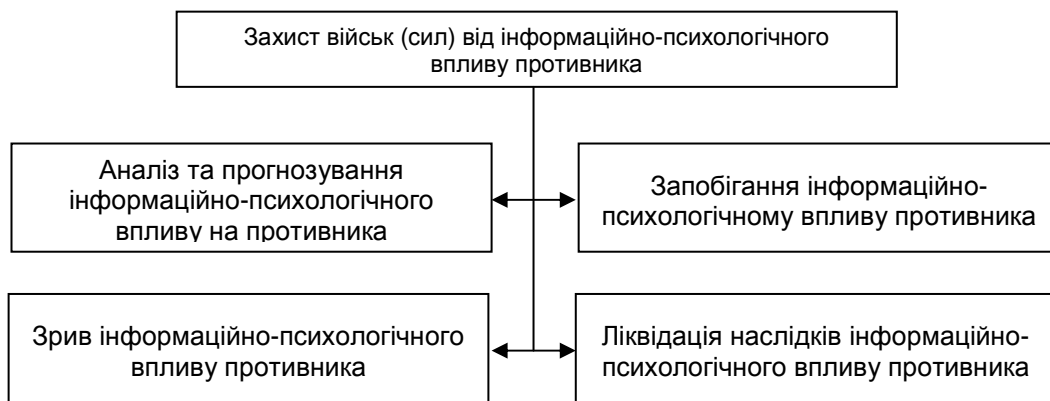

Рис. 2. Перелік заходів щодо захисту військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу
Запобігання інформаційно-психологічному впливу противника містить:

- своєчасне визначення початку інформаційно-психологічних акцій і операцій противника;
- безперервне й психологічно доцільне суспільно-політичне й бойове інформування особового складу, роз'яснення йому цілей і завдань ведення противником підривних дій;
- перекриття або встановлення повного контролю над каналами інформаційно-психологічного впливу противника;
- виявлення психічно нестійких військовослужбовців, що піддалися ворожому впливу, та робота з ними;
- ознайомлення військовослужбовців з прийомами й методами, що використовує противник;
- розвідка, придушення й знищення сил і засобів психологічних операцій противника;
- виховання в особового складу переконань у справедливості боротьби, вірності присязі, віри в командирів та начальників, упевненості в силі і надійності власної зброї, виховання ненависті до ворога і віри в перемогу;
- нарощування матеріально-технічної бази інформаційно-психологічного впливу на свої війська і населення.

Зрив інформаційно-психологічного впливу противника досягається:

- своєчасною розвідкою, придушенням або знищенням сил і засобів ведення противником інформаційно-психологічної боротьби;

- постійним інформуванням особового складу про застосування противником сил і засобів інформаційно-психологічної боротьби й способи протидії їм;
- запобіганням поширення серед військовослужбовців та населення антидержавних і антиармійських матеріалів, іншої ворожої інформації.

Для вирішення такого роду завдань можуть створюватися позаштатні групи для збору й знищення листівок, радіоприймачів з фіксованими частотами, знешкодження радіопередавачів, здійснення контролю за трафіком в електронних мережах, реалізації додаткових заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки військ (сил).

Ліквідація наслідків інформаційно-психологічного впливу противника припускає:

- вживання рішучих заходів щодо виявлення й ізоляції підрозділів, що зазнали деморалізації, та надання їм психологічної допомоги;
- припинення панічних настроїв, ворожих слухів, профілактику фобій;
- виявлення та усунення причин, що викликали психогенні втрати;
- аналіз і ліквідація слабких (уразливих) місць у системі захисту військ (сил) від інформаційно-психологічного впливу противника;
- відновлення втрат і нарощування сил і засобів інформаційно-психологічного впливу, що беруть участь в операції (бойових діях).

Під час захисту військ та населення від негативного впливу противника суттєве значення має активна взаємодія структурних компонентів як на державному, так і відомчому рівні. Схема організації взаємодії щодо захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника наведена на рис. 3.

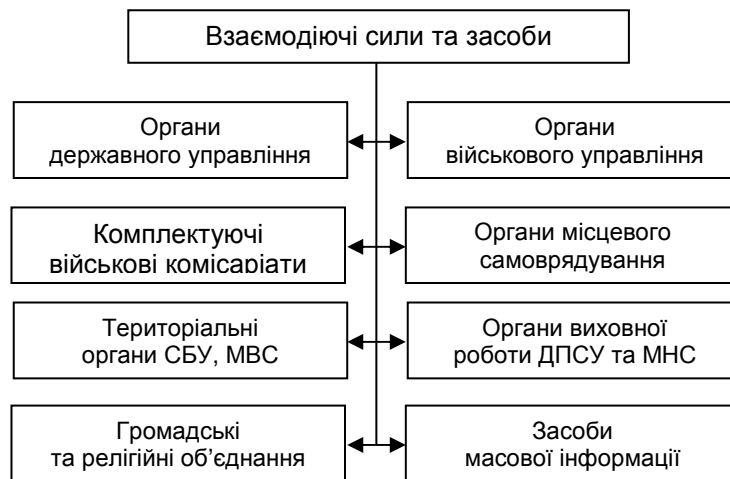

Рис. 3. Організація взаємодії щодо захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника

При виконанні перелічених вище завдань є ряд проблем, серед яких слід визначити такі:

1. Ефективний захист від негативного інформаційно-психологічного впливу противника не може здійснюватись лише силами і засобами Збройних сил України без цілеспрямованого використання можливостей органів державної влади, правоохоронних та судових органів, державних ЗМІ, об'єднань громадян, політичних партій. При цьому не зрозуміло, яка структура державного управління буде здійснювати координаційну та організаційну функцію захисту.

2. Наявні засоби інформаційно - психологічного впливу у Збройних силах України застаріли. Необхідне створення новітніх, більш ефективних вітчизняних технічних засобів аналогічного призначення. Наявні інформаційно-комунікативні засоби, що є у Збройних силах України (ПАК-65/70, інформаційна машина та ін.), можуть забезпечити проведення заходів захисту лише на тактичному та, у незначній мірі, на оперативно-тактичному рівнях. При цьому захист населення можливий лише в районах (місцях) дислокації та застосування військ (сил). Захист населення від негативного інформаційно-психологічного впливу вірогідного противника тільки Збройними силами України практично не можливий.

Це означає, що противник тривалий час безперешкодно впливатиме на людський мобілізаційний ресурс держави. З якою свідомістю прийдуть військовозобов'язані на доукомплектування Збройних сил України під час мобілізаційних заходів? Однозначна відповідь відсутня.

Крім того, наслідками інформаційно-психологічних операцій мирного часу буде важко прогнозоване відношення місцевого населення до можливого застосування міжвидових угруповань Збройних сил України.

3. До цього часу залишаються не вирішеними головні питання організації захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу у Збройних силах України, а саме:

- відсутній чіткий, нормативно визначений розподіл інформаційно-психологічної боротьби;
- нормативно не визначене місце аспектів інформаційно-психологічної боротьби (об'єкт впливу – свідомість та психіка людини, свідомість та психологія суспільства) у загальній системі інформаційної боротьби, де об'єктами впливу є також технічні засоби управління військами (силами) та зброєю.

Такий стан ускладнює визначення органів управління, склад та підпорядкованість сил і засобів, які необхідні для здійснення захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника в умовах мирного часу (правового режиму надзвичайного стану) та правового режиму воєнного стану.

4. Не вироблені критерії оцінки рівня небезпеки негативного інформаційно-психологічного впливу противника. Без таких критеріїв дуже важко приймати рішення щодо організації фізичного знищення, придушення або ускладнення роботи технічних засобів психологічних операцій противника під час воєнних дій.

5. Залишаються нормативно не визначеними права командного складу щодо знищення об'єктів ЗМІ (електронних та друкованих), що використовуються незаконними збройними формуваннями.

6. Не визначений алгоритм дій командного складу щодо припинення діяльності окремих об'єднань громадян та політичних партій з виявленими проявами антидержавних настроїв і дій.

7. Залишається не відпрацьованим порядок допуску національних та міжнародних представників ЗМІ в район бойових дій.

8. Не з'ясований порядок забезпечення військ (сил) агітаційно-пропагандистськими матеріалами, особливо періодичними виданнями, в районах їхнього застосування тощо.

Таким чином, на сьогодні ще далеко не відпрацьований механізм організації захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника, як і механізм організації та здійснення морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), складовою частиною якого він є.

Єдина система МПЗ оборонних завдань, яка може бути запропонована до реалізації, наведена на рис. 4.

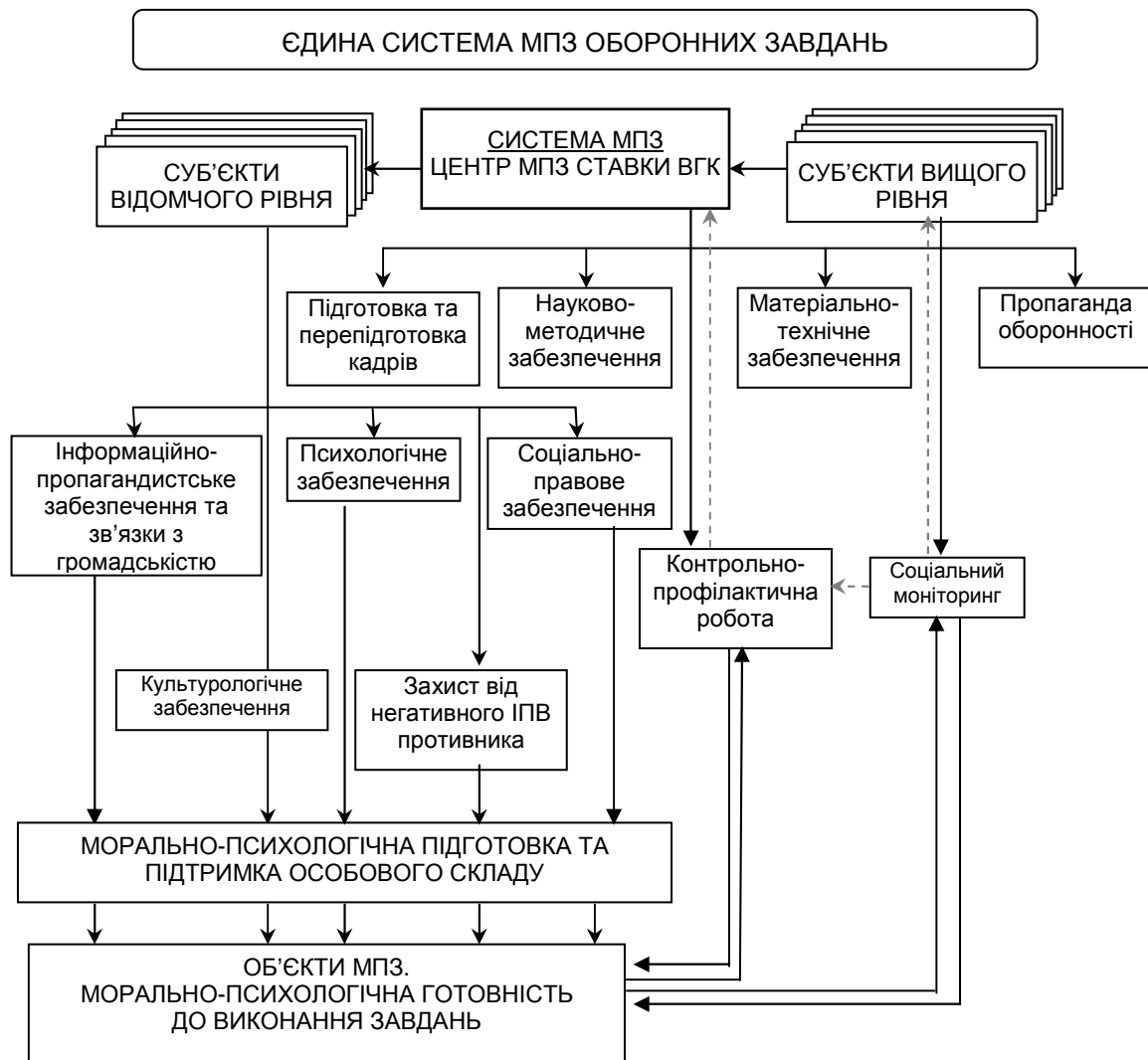

Рис. 4. Єдина система МПЗ оборонних завдань

4. Висновки

Виходячи з наведених вище проблем, слід запропонувати такі пропозиції щодо забезпечення ефективного захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

1. Ініціювати питання щодо запровадження єдиної системи морально-психологічного забезпечення виконання оборонних завдань (рис. 4). Для цього:

а) на підставі рішення РНБО Міністерству оборони України, Генеральному штабу Збройних сил України спільно з іншими органами виконавчої влади необхідно підготувати та відповідним

указом Президента України затвердити Концепцію загальнодержавної системи морально-психологічного забезпечення оборонних завдань;

б) під час затвердження на засіданні РНБО України змін до Державної програми розвитку Збройних сил України на 2006–2011 р.р. слід відпрацювати погоджений з усіма силовими відомствами Порядок переходу Збройних сил України і інших військових формувань та правоохоронних органів до єдиної системи морально-психологічного забезпечення Воєнної організації держави для функціонування в особливий період;

в) на підставі директиви Верховного Головнокомандувача Збройних сил України щодо функціонування єдиної системи морально-психологічного забезпечення оборонних завдань розробити та затвердити відповідні плани діяльності, необхідно внести зміни та доповнення, в яких визначити заходи інформаційно-психологічного захисту військ (сил) в особливий період.

2. У структурі Генерального штабу Збройних сил України доцільно передбачити орган управління, на який слід покласти завдання інформаційно-психологічного захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника на війська (сили) та населення на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, також систему в рамках воєнної організації держави.

3. Розширити об'єм вітчизняного серійного виробництва розроблених в Інституті проблем математичних машин і систем НАН України та прийнятих на озброєння Збройних сил України у 2007 році рухомого базового багатофункціонального інформаційного програмно-технічного центру пропаганди та морально-психологічного забезпечення військ – пересувного кіновідеосалону (ПКВС) та базового мультимедійного комплексу подвійного призначення – військової стереофонічної радіотрансляційної установки (ВСТУ-50).

4. Передбачити фінансування для створення та налагодження вітчизняного серійного виробництва інформаційного комплексу переднього краю «Буран» для:

а) оперативного інформування особового складу Збройних сил України (бригади, полку) під час ведення бойових дій;

б) проведення агітаційно-пропагандистської роботи серед населення в районах з нестабільною політичною (кризовою) обстановкою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Толубко В.Б. Складові інформаційної боротьби / В.Б. Толубко, А.О. Рось // Наука і оборона. – 2002. – № 2. – С. 23 – 28.
2. Толубко В.Б. Інформаційна боротьба (концептуальні, теоретичні, технологічні аспекти) / Толубко В.Б. – К.: НАОУ, 2003. – 320 с.
3. Закон України „Про правовий режим воєнного стану” від 06.04.2000 р. № 1647-III. – 6 с.
4. Воєнна доктрина України (затверджена Указом Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004.). – 16 с.
5. Доктрина інформаційної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 08.07.2009 р. № 514/2009). – 7 с.
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. зі змінами, внесеними згідно з законом N 2222-IV від 08.12.2004 р. – 80 с.
7. Про затвердження Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних сил України / Наказ Міністра оборони України від 05.05.1999 р. № 142.
8. Онищук М.І. Протидія інформаційно-психологічному впливу противника: Навчально-методичний посібник / Онищук М.І. – К.: НАОУ, 2002. – 36 с.
9. Указ Президента України „Про Рішення Ради національної безпеки України від 21.03.2008р. „Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України” від 23.04.2008 р. № 377/2008. – 4 с. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2010